

یک تجربه آموزشی مطالعه خانوادگی

اشاره

«یادگیری از طریق مشاهده» یکی از نظریه‌های یادگیری است. بانی این نظریه بندورا است که به طور مفصل به این جنبه از یادگیری انسان پرداخته است. روان‌شناسان پیرو این نظریه، در بررسی عوامل مربوط به شکل‌گیری رفتار، تنها به تحلیل رویدادهای محیطی که رفتار فرد را برمی‌انگیزند یا آن را تحت سلطه یا کنترل خود قرار می‌دهند، توجه ندارند، بلکه به بسیاری از متغیرهای شناختی که در ذهن فرد در حال شکل‌گیری یا فعال است نیز توجه می‌کنند. این گروه از متغیرها شامل اندیشه‌ها، برداشتها، باورها و تصورات ذهنی فرد درباره آن چیزی است که مشاهده کرده است. در واقع، در این نظریه، باور بر این است که رفتار فرد محیط را می‌سازد و این محیط نیز رفتار فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین، ما بسیاری از مهارت‌ها، رفتارها، ارزش‌ها و شناخت‌های خود را از راه مشاهده رفتار و پیامدهای آن یاد می‌گیریم. خواه این رفتار به خودمان و خواه به افرادی مربوط باشد که در زندگی با آن‌ها مواجه می‌شویم. بر این پایه می‌توان گفت، والدین در شکل‌گیری رفتار فرزندان نقش بسیار مؤثری دارند. این مقاله به کارگیری طرحی با عنوان «خواندن با والدین دانش‌آموزان دوره ابتدایی» را بررسی می‌کند که در تدوین آن از این نظریه یادگیری بهره گرفته شده است.

کلیدواژه‌ها: تجربه آموزشی، تقویت خواندن، تقویت نوشتن، استقلال در یادگیری، فرهنگ مطالعه، نقش خانواده، گسترش کتاب‌خوانی

مقدمه

آن‌ها کار می‌کنند، مجموعه‌ای از کلیدهای گوناگون حروف الفبا را در مقابل خود دارد که ضرورت دارد تمام آن‌ها را بشناسد و به هنگام نیاز از آن‌ها استفاده کند. پس خواندن و نوشتن در زندگی روزمره هر فردی بخش جدایی‌ناپذیر زندگی او تلقی می‌شود که به هیچ وجه نمی‌توان شکل‌گیری و گسترش آن را نادیده گرفت.

«یادگیری برای خواندن» هدف آموزشی مهمی است. توانایی خواندن دیدگان فرد را به دنیای تازه‌ای می‌گشاید و فرصت‌های جدیدی را برای او فراهم می‌آورد. خواندن به ما امکان می‌دهد دانش تازه‌ای کسب کنیم، از ادبیات لذت ببریم و کارهای روزمره مانند کتاب غیردرسی، روزنامه، آگهی شغلی، دستورالعمل‌های آموزشی و نقشه‌های شهری را بخوانیم که بخش‌هایی از زندگی هر فرد هستند. فردی که نمی‌تواند بخواند یا خوب بخواند، از وسیع‌ترین بخش فرهنگی زندگی محروم است. به همین دلیل است که باید بکوشیم توانایی مذکور را به بالاترین حد خود برسانیم. زیرا خواندن مهارتی است که به دارنده آن قدرت می‌دهد از گنجینه دانش نوشتاری بهره‌مند شود و در نهایت به آن جان بخشد. آموزش مؤثر کودکان را قادر می‌سازد یاد بگیرند بخوانند و بخوانند تا یاد بگیرند.

همه می‌دانیم، رفتن به مدرسه در زندگی آینده هر کودک نقشی مهم و اساسی دارد و رفتن به مدرسه هم بدون یادگیری خواندن و نوشتن معنا ندارد. به همین دلیل است که تصور بسیاری از مردم از رفتن به مدرسه این است که: «ما به مدرسه می‌رویم که خواندن و نوشتن را یاد بگیریم.» خبر خوش این است که امروزه کودکان مانند لوح‌هایی سفید و دست نخورده به مدرسه نمی‌روند، بلکه در هنگام ورود به مدرسه تجربه‌های متفاوتی در مورد خواندن و نوشتن دارند.

در دهه‌های اخیر وسایل دیداری - شنیداری (مانند تلویزیون، ویدیو، ضبط صوت) و وسایل الکترونیکی (مانند رایانه و اینترنت) در جامعه آموزشی جنبشی ایجاد کرده‌اند؛ به طوری که برخی از متخصصان از دوره پایان کتاب و کتاب‌خوانی خبر می‌دهند و برخی نیز ترس دارند که کتاب و خط مفهوم و ارزش بنیادی خود را از دست بدهند. اما شواهد نشان می‌دهند، اگرچه زمانی که صرف استفاده از وسایل الکترونیکی (به‌ویژه وسایل ارتباط جمعی مجازی یا غیرمجازی) می‌کنیم رو به افزایش است، اما زمان اختصاص یافته به مطالعه نیز کمتر نشده، بلکه شکل آن تغییر کرده است. برای نمونه، کودکی که با رایانه، گوشی همراه و نظایر

**خواندن مهارتی است
که به دانش آموز
قدرت می‌دهد از
گنجینه
دانش نوشتاری
بهره‌مند شود
و در نهایت به آن
جان بخشد**

تجزیه و تحلیل اطلاعات

بعد از اینکه یک دوره از مطالعه کتاب‌ها به طور کامل به پایان رسید، مجدداً از والدین دانش‌آموزان برای شرکت در جلسه انجمن مدرسه دعوت به عمل آمد تا درباره نتایج به دست آمده از به‌کارگیری راهبرد آموزشی مذکور به بحث و گفت‌وگو بنشینیم.

به منظور اینکه بحث‌های والدین به طور مشخص به موضوعات واحدی مرتبط باشد، محورهای زیر تعیین و به طور جداگانه با والدین به بحث گذاشته و نظرات آنان جمع شد:

- ◆ تقویت مهارت خواندن
- ◆ تقویت مهارت نوشتن
- ◆ توانایی مطالعه مستقل
- ◆ غنی‌سازی اوقات فراغت
- ◆ توسعه فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی

نتایج

از بحث‌های به عمل آمده با والدین درباره اجرای این طرح، می‌توان استنباط کرد که شرکت دانش‌آموزان و معلمان در طرح مذکور توانسته است مهارت و توانایی خواندن و نوشتن آن‌ها را تقویت کند. زمینه‌های مؤثر واقع شده به این شرح‌اند:

- ◆ روان‌خوانی متن‌های فارسی
- ◆ توضیح دادن متن کتاب خوانده شده به طور خلاصه
- ◆ آشنایی با معنای لغات جدید
- ◆ پاسخ‌دهی به سؤال‌های مطرح شده درباره متن
- ◆ استفاده از تجربه‌های شخصی برای توضیح دادن متن خوانده شده

راهبردهای آموزشی

یکی از راهبردهای آموزشی در زمینه خواندن، تشکیل گروه خواندن است. خواندن در گروه نکات برجسته‌ای دارد که می‌توان برخی از آن‌ها را به شرح زیر نام برد:

- ◆ تقویت صدشناسی و آگاهی از تلفظ حروف و لغات
- ◆ ایجاد فرصت مناسب برای رشد زبان شفاهی
- ◆ تشویق برقراری تعاملات گفتاری مناسب بین اعضای گروه
- ◆ تقویت توانایی روان‌خوانی
- ◆ تقویت توانایی درست‌خوانی مطالب
- ◆ ارائه به موقع بازخورد برای استفاده از منابع آموزشی مانند فرهنگنامه‌ها
- ◆ تکرار آموزش‌های دریافت شده در کلاس درس
- ◆ افزایش خزانه لغات و کاربرد لغات در تعامل بین اعضای گروه
- ◆ تقویت مهارت گوش دادن
- ◆ بهبود درک مطلب و ارائه خلاصه شفاهی متن خوانده شده
- ◆ امکان بحث و گفت‌وگوی گروهی قبل، ضمن و بعد از خواندن متن
- ◆ افزایش توانایی تمرکز بر متن خوانده شده
- ◆ برقراری ارتباط بین خواندن و زندگی خارج از کلاس درس
- ◆ پر کردن اوقات فراغت به طور اثربخش
- ◆ گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی و مطالعه

با توجه به اثرات مثبتی که درباره تشکیل گروه خواندن از نظر گذشت، گروه آموزشی مدرسه ما نیز طرحی را با عنوان «خواندن با خانواده» تدوین و در مدرسه به اجرا گذاشت. زیرا تعامل سازنده والدین و اعضای خانواده با دانش‌آموز، یکی از اهداف ضمنی برنامه‌های درسی است که می‌تواند به شکل‌گیری و توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی در جامعه کمک کند و به تثبیت آموخته‌های دانش‌آموزان نیز منجر شود.

روش

ابتدا در انجمن مدرسه، موضوع خواندن با خانواده مطرح، درباره آن بحث و چند زمینه مطالعه مشخص شد. سپس فهرستی از کتاب‌های کتابخانه مدرسه که با موضوع‌های انتخاب شده مرتبط بودند، تهیه شد و در اختیار والدین قرار گرفت تا با هم‌فکری فرزندشان کتاب‌های مورد علاقه برای مطالعه را انتخاب و در طول هفته، سه نوبت با هم مطالعه کنند. بعد از مطالعه هر کتاب، دانش‌آموز باید خلاصه‌ای از کتاب یا نکات مهم آن را یادداشت و در ساعت فارسی در کلاس درس ارائه می‌کرد تا سایر دانش‌آموزان نیز از محتوای کتاب آگاه شوند. البته در صورتی که سایر دانش‌آموزان نیز همان کتاب را انتخاب کرده بودند، می‌توانستند نقطه نظرانشان را (بر گرفته از مطالعه کتاب بود) ارائه کنند. علاوه بر این، معلم نیز در انتها آن‌ها را جمع‌بندی می‌کرد و نکات برجسته آن را روی تخته کلاس می‌نوشت.

- ◆ افزایش تعاملات گفتاری هدفمند در کلاس درس
- ◆ قدرت دفاع از نظرات در حضور جمع

مطالعه زمانی می تواند جزئی با نشاط و لذت بخش از زندگی روزمره دانش آموزان باشد که ما نیز همراه با آنان مطالعه و درباره مطالب خوانده شده گفت و گو کنیم

- ◆ آشنایی با نحوه خواندن متون با توجه به علائم نگارشی آنها
- ◆ کاهش اشتباهات نگارشی به هنگام نوشتن خلاصه متن خوانده شده
- ◆ نوشتن پیام های کوتاه درباره متن خوانده شده
- ◆ افزایش سرعت نوشتن
- ◆ استفاده مناسب از کلمه ها در نگارش خلاصه متن، با توجه به معنای آنها
- ◆ افزایش ثبت آسان تجربه های دیداری - شنیداری

- ◆ مهارت در یادداشت برداری از مطالب خوانده یا شنیده شده
- ◆ بهبود نوشته ها از نظر رعایت دستور زبان فارسی و اصول نگارش
- ◆ مستقل شدن در خواندن و نوشتن
- ◆ افزایش قدرت خواندن و نوشتن در امور روزمره، مانند خواندن تابلوها و اعلامیه ها
- ◆ مطالعه مستقل در زمینه متن های مورد علاقه

از سوی دیگر، شرکت فعال دانش آموزان و والدینشان در با هم خواندن کتابها، جوی مثبت و پویا در خانواده ها شکل داده است؛ به طوری که مطالعه به جزئی با نشاط و شادی بخش از امور روزمره آنان تبدیل شده است. بر این پایه، این زمینه ها در آنان شکل گرفته است:

- ◆ علاقه به خواندن مطالب چاپی با یکدیگر
- ◆ گفت و گوی بیشتر بین اعضای خانواده بر پایه مطالب خوانده شده
- ◆ پر کردن اوقات فراغت با کتاب خوانی
- ◆ گسترش فرهنگ مطالعه بین اعضای خانواده

علاوه بر نکات برجسته ای که از نظر گذشت، ارائه خلاصه مطالب کتاب های خوانده شده در کلاس درس، فایده های زیر را نیز برای دانش آموزان داشت:

- ◆ افزایش خودپنداره مثبت تحصیلی
- ◆ بالا رفتن قدرت ابراز وجود
- ◆ یاد گرفتن چگونگی گفت و گوی منطقی بر پایه تجربه به دست آمده

در ابتدا، به طور کلی ما به عنوان اولیای آموزشی مدرسه دریافتیم، دانش آموزان با بیشتر خواندن پیشرفت می کنند. زیرا به این ترتیب خزانه لغات و دانش آنها افزایش می یابد. این امر به نوبه خود به آنها کمک می کند از خواندن و یادگیری بهره بیشتری ببرند. دانش آموزان سنین پایین زمانی قادرند لغت های نوشته شده و متناسب با زبان خودشان را به راحتی تشخیص دهند که روان خوانی شان توسعه یافته باشد. روان خوانی هم با توسعه زبان شفاهی و هم با نوشتن پیشرفت می کند. هر چه دانش آموز بیشتر بخواند، لغات و دانش بیشتری کسب می کند و روان تر می خواند. از سوی دیگر، ایجاد فرصت های بیشتر برای نوشتن، توانایی خواندن آنها را بهبود می بخشد. بنابراین، خواندن مهارتی است که به هر کسی که خواندن را یاد می گیرد قدرت می دهد از گنجینه دانش نوشتاری بشر بهره مند شود و در نهایت به آن جان بخشد. آموزش مؤثر و به کارگیری راهبردهای اثربخش آموزشی، دانش آموزان را قادر می سازد یاد بگیرند بخوانند و بخوانند تا یاد بگیرند. دوم، با مطرح کردن موضوع فعالیت در انجمن اولیا و مربیان مدرسه و همراه کردن والدین در خواندن با فرزندشان، شرایطی را فراهم کردیم که والدین نیز پیش چشم فرزندشان بخوانند و بنویسند و درباره موضوعی واحد که مورد علاقه هر دو (والدین و فرزند) است، با یکدیگر تعامل گفتاری داشته باشند و به گفت و گو بنشینند. از طرف دیگر، چون والدین اولین مربیان کودک هستند و برای فرزندشان ارزش و احترام خاصی قائل هستند، می توانند در این زمینه (یعنی خواندن، نوشتن و تعامل گفتاری) الگوی مطلوب فرزندشان باشند. زیرا هیچ چیز به اندازه فعالیتها، قابلیتها یا راز و رمزهای مورد علاقه والدین، فرزندان را جلب نمی کند. کودک یا دانش آموز می خواهد چیزهایی را بداند که ما آنها را ارزشمند می یابیم. به عنوان اولیا، می توانیم فرزندمان را از راه های متفاوت درگیر موضوعات روزمره زندگی خود (خواندن، محاسبه کردن و نوشتن) کنیم؛ ۱. الگوی فرزند خویش باشیم. آنچه فرزند یا دانش آموز از ما می بیند و می شنود، احتمالاً پایدارترین چیزی است که از ما یاد می گیرد. مطالعه به سرعت الگوی آنان می شود. به راحتی می توانیم شور و علاقه خود را نسبت به کتاب، روزنامه، مجله یا هر نوع متن چاپی نشان دهیم؛ ۲. برای فرزندمان امکان استفاده لذت بخش از منابع یادگیری (مانند خواندن مطالب چاپی برای او یا به همراه او و بر پایه یک برنامه منظم) را فراهم کنیم.

سوم، به واسطه خواندن با والدین توانستیم شوق یادگیری را در دانش آموزان زنده نگه داریم و به شکل گیری و گسترش فرهنگ کتاب خوانی و مطالعه در خانه و مدرسه کمک کنیم و به آن اهمیت بدهیم.

*** منابع**

۱. پنگ، الیزابت اس و همکاران (۱۳۸۳). رهنمودهایی برای تقویت خواندن. ترجمه احمد شریفان و علی اصغر میرآخوخلو. مؤسسه کتاب مهربان نشر. تهران. (سال انتشار اثر به زبان اصلی، ۲۰۰۲).
۲. وسپیل، مانفرد (۱۳۸۶). چگونه فرزندم را به مطالعه علاقمند کنم. ترجمه لیلا لفظی. انتشارات انجمن اولیا و مربیان. تهران.